

Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2010 en 2011

Roodhalsfuut op nest (8 juni 2010, Westerbroekstermadepolder).
Incubating Red-necked Grebe. (Guido Meeuwissen)

Sinds 1992 brengen vele broedvogeltellers jaarlijks de Nederlandse kolonievogels en zeldzame broedvogels in kaart. Zo ook in 2010 en 2011, twee jaren volgend op relatief koude winters. Enkele vorstgevoelige soorten leden daardoor verliezen, een zuidelijke soort als de Cetti's Zanger echter niet. Opvallend waren broedgevallen van Nonnetje en Citroenkwikstaart, soorten die niet eerder in ons land nestelden.

Arjan Boele, Fred Hustings, Joost van Bruggen, Arend van Dijk, Jan-Willem Vergeer & Calijn Plate

Met de onmisbare steun van ongeveer 1700 vrijwilligers en enkele tientallen professionals volgt Sovon Vogelonderzoek Nederland (Sovon), in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), de stand van 17 soorten kolonievogels en ruim 100 soorten schaarse en zeldzame broedvogels in Nederland. Hiertoe behoren ook de meeste soorten van de Rode Lijst. Afhankelijk van de soort betreft het landdekkende inventarisaties of tellingen van de belangrijkste broedplaatsen, waaronder alle Natura 2000-gebieden. Het onderzoek is onderdeel van het landelijke Netwerk Ecologische Monitoring waarbij wordt samengewerkt met Rijkswaterstaat en provincies. Het wordt financieel gesteund door het Ministerie van Economische Zaken.

Dit artikel vormt een vervolg op eerdere jaaroverzichten in Limosa (meest recente: van Dijk *et al.* 2010, Boele *et al.* 2011), en vat de resultaten samen uit de jaren 2010 en 2011, die in veel uitgebreidere vorm zijn gepubliceerd in jaarrapporten (Boele *et al.* 2012, 2013). De volgorde waarin de soorten

worden besproken is conform die van de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna (CSNA).

METHODE

Het onderzoek vindt plaats binnen het landelijke Meetnet Broedvogels van Sovon, een onderdeel van het landelijke Netwerk Ecologische Monitoring (NEM, www.netwerkecologischemonitoring.nl). Het wordt uitgevoerd volgens vaste richtlijnen voor veldwerk en interpretatie van de veldgegevens. In 2011 werd daarbij voor het eerst op grote schaal gebruik gemaakt van de nieuwe Autocluster-applicatie om territoria te bepalen (van Dijk *et al.* 2013). In 2011 werd de naamgeving van het deelproject gewijzigd van Landelijk Soortonderzoek Broedvogels in (een onderdeel van) het Broedvogel Monitoring Project (BMP). Voorts werden kleine wijzigingen doorgevoerd in de handleiding (van Dijk & Boele 2011).

De regionale coördinatie wordt verzorgd door 20 districtscoördinatoren die ook de binnengekomen gegevens controleren. Daarnaast bestaat er een samenwerking met onderzoekers, werkgroepen en instituten die zich richten op bepaalde soorten, zoals de Kerkuilenwerkgroep Neder-

land, H. van der Kooij e.a. (Purperreiger), Oehoewerkgroep Nederland, Steenuilen Overleg Nederland (STONE), Stichting Bargerveen (Gauwe Klauwier), Stichting Werkgroep Gauwe Kiekendief, R.L.Vogel (Raaf), Vogelbescherming en Provincies Gelderland en Overijssel (Kwartelkoning), Werkgroep Lepeelaar, Werkgroep Ooievaarstelling STORK, Werkgroep Ruigpootuilen en Werkgroep Slechtvalk Nederland. Organisatie en uitvoering van de inventarisaties in het Deltagebied is in handen van Rijkswaterstaat Waterdienst (Strucker *et al.* 2012).

Bij de meeste soorten kolonievogels wordt jaarlijks 70-90% van de landelijke populatie geteld (tabel 1). De Huiszwaluw (minder dan 40%) wordt gevolgd in vaste steekproefgebieden. Landelijke teldekking wordt ook beoogd bij zeldzame en goed telbare soorten zoals Korhoen, Blauwe Kiekendief en Strandplevier. Bij de meeste overige soorten spitst de inventarisatie zich toe op voor de soort belangrijke broedgebieden (Roerdomp, Gauwe Klauwier). Sommige soorten zijn dermate schaars, diffuus verspreid en/of lastig te inventariseren dat alleen losse broedvogelmeldingen worden ingezameld (Kemphaan, Kramsvogel), waaronder die via de website Waarneming.nl. Bij zeer zeldzame soorten volgt Sovon het oordeel van de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA).

Marten Geertsma

Nest van Gauwe Klauwier met pas uitgekomen jongen en prooi, Watersnuffel *Enallagma cyathigerum*. Het ei kwam niet uit en na ruim twee weken vlogen 4 van de 5 jongen succesvol uit (Bargerveen, 17 juni 2011). Nest of a Red-backed Shrike with freshly hatched young and prey, the Common Blue Damselfly. The last egg failed to hatch and over two weeks later four young fledged successfully.

Tabel 1. Stand van kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2010-2011. Achtereenvolgens worden per jaar gegeven: het getelde aantal paren (tussen haken inclusief niet volledig gedocumenteerde gevallen), eventueel een schatting van de totale Nederlandse populatie, en een inschatting van de volledigheid van het onderzoek (a= >90% van de populatie geteld, b= 71-90%, c= 40-70%, d= <40%, ?= onbekend/toevalstreffers, x= niet geteld). Tenslotte wordt de populatieontwikkeling in 1990-2011 en 2002-2011 gegeven, variërend van significant sterke toename (++) tot significant sterke afname (--). Deze trendinformatie ontbreekt (?) bij zeer zeldzame of incidentele broedvogels. *Colonial and rare breeding birds in The Netherlands in 2010-2011. For each year the following data are given: counted and estimated numbers (between brackets including incompletely documented records), and the coverage of the survey, (a= >90% of population counted, b= 71-90%, c= 40-70%, d= <40%, ?= unknown and x= not counted). The trend over the periods 1990-2011 and 2002-2011 is given as well, ranging from strong significant increase (++) to strong significant decrease (--). This information is missing (?) for very rare or incidental breeding birds.*

soort - species	2010 geteld count	2010 geschat estimate	2010 dekking coverage	2011 geteld count	2011 geschat estimate	2011 dekking coverage	trend 1990-2011	trend 2002-2011
Zwarte Zwaan <i>Cygnus atratus</i>	20	?	?	24	?	?	?	?
Wilde Zwaan <i>Cygnus cygnus</i>	1	1	a	1	1	a	?	?
Indische Gans <i>Anser indicus</i>	43	?	?	49	?	?	?	?
Sneeuwgans <i>Anser caerulescens</i>	0	?	?	1	?	a	?	?
Toendrarietgans <i>Anser serrirostris</i>	1	?	?	0	?	?	?	?
Dwerggans <i>Anser erythropus</i>	1	?	?	0	?	?	?	?
Kolgans <i>Anser albifrons</i>	337	?	?	301	?	?	++	++
Kleine Canadese Gans <i>Branta hutchinsii</i>	14	?	?	42	?	?	?	?
Grote Canadese Gans <i>Branta canadensis</i> *	955	?	d	1423	?	d	++	++
Brandgans <i>Branta leucopsis</i>	6856	?	b	6391	?	?	++	++
Roodhalsgans <i>Branta ruficollis</i>	0	?	?	1	?	?	?	?
Casarca <i>Tadorna ferruginea</i>	8	?	?	11	?	?	?	?
Krooneend <i>Netta rufina</i>	408	420-480	a	397	420-480	a	++	++
Witoogeend <i>Aythya nyroca</i>	4	?	?	0 (1)	?	?	?	?
Muskuseend <i>Cairina moschata</i>	3	?	?	0	?	?	?	?
Mandarijneend <i>Aix galericulata</i>	52	?	?	56	?	?	?	?
Rosse Stekelstaart <i>Oxyura jamaicensis</i>	15 (19)	?	?	9	?	?	++	?
Eider <i>Somateria mollissima</i>	4386	4400-4800	a	2343	?	c	-	--
Nonnetje <i>Mergellus albellus</i>	1	1	a	4	4	a	?	?
Buffelkopeend <i>Bucephala albeola</i>	0	?	?	1	?	?	?	?
Brilduiker <i>Bucephala clangula</i>	0 (3)	?	?	3	?	?	?	--
Middelste Zaagbek <i>Mergus serrator</i>	49 (56)	50-80	c	45 (63)	70-100	c	++	++
Smient <i>Anas penelope</i>	11 (40)	?	?	9 (37)	?	?	+	?
Pijlstaart <i>Anas acuta</i>	4 (5)	?	?	1 (3)	?	?	0	--
Korhoen <i>Tetrao tetrix</i>	7	7	a	4	4	a	--	-
Aalscholver <i>Phalacrocorax carbo (sinensis)</i>	23788	23750-24750	a	20721	20800-21100	a	+	0
Grote Aalscholver <i>Phalacrocorax carbo carbo</i>	5	?	?	6	?	?	?	?
Roerdomp <i>Botaurus stellaris</i>	215	250-300	b	235	250-300	b	+	-
Woudaap <i>Ixobrychus minutus</i>	18	25-50	c	18	30-60	?	+	+
Kwak <i>Nycticorax nycticorax</i>	22	25-35	b	32	32-40	b	++	+
Kleine Zilverreiger <i>Egretta garzetta</i>	31	35-45	b	79	80-85	a	++	+
Grote Zilverreiger <i>Casmerodius albus</i>	156	156-160	a	157	157-160	a	++	++
Blauwe Reiger <i>Ardea cinerea</i>	8354	10600-11600	b	8913	10600-11400	b	-	-
Purperreiger <i>Ardea purpurea</i>	725	740-770	a	783	780-810	a	+	+
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	710	770-810	a	214	790-850	d	++	++
Heilige Ibis <i>Threskiornis aethiopicus</i>	0 (1)	0-1	a	0	0	a	?	-
Lepelaar <i>Platalea leucorodia</i>	2376	2525-2550	a	2578	2575-2600	a	++	+
Roodhalsfuut <i>Podiceps grisegena</i>	9	9-11	a	8 (11)	8-11	a	++	?
Geoorde Fuut <i>Podiceps nigricollis</i>	334	350-420	b	315	330-390	b	+	--
Zwarte Wouw <i>Milvus migrans</i>	1	1	a	2	2	a	?	?
Rode Wouw <i>Milvus milvus</i>	1	1	a	1	1	a	?	?
Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>	3	3	a	3	3	a	++	++
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	1048	1150-1250	b	837	?	c	-	-
Blauwe Kiekendief <i>Circus cyaneus</i>	25	25	a	20	20	a	--	--
Grauwe Kiekendief <i>Circus pygargus</i>	52	52	a	63	63	a	+	+
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	45	90-100	c	87	87-100	a	++	++
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	102	?	?	114	140-180	b	-	-
Klein Waterhoen <i>Porzana parva</i>	0 (1)	?	?	0 (3)	?	?	?	?
Kleinst Waterhoen <i>Porzana pusilla</i>	2	?	?	7 (9)	?	?	?	?
Kwartelkoning <i>Crex crex</i>	61	65-80	b	112	120-140	b	+	--
Kraanvogel <i>Grus grus</i>	3 (5)	3-5	a	4 (7)	4-7	a	++	++
Steltkluut <i>Himantopus himantopus</i>	1	1	a	24	24	a	0	?
Kluut <i>Recurvirostra avosetta</i>	4221	4400-4800	a	4916	5100-5600	a	-	--

(Tabel 1; vervolg)	2010	2010	2010	2011	2011	2011	trend	trend
soort - species	geteld count	geschat estimate	dekking coverage	geteld count	geschat estimate	dekking coverage	1990-2011	2002-2011
Kleine Plevier <i>Charadrius dubius</i>	744	?	c	1040	1200-1400	b	+	0
Bontbekplevier <i>Charadrius hiaticula</i>	387	430-480	b	375	430-480	b	0	0
Strandplevier <i>Charadrius alexandrinus</i>	169	170-200	b	176	180-210	a	-	-
Bonte Strandloper <i>Calidris alpina</i>	0	0	a	0	0	a	?	?
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	13 (25)	?	?	6 (18)	?	?	--	--
Oeverloper <i>Actitis hypoleucos</i>	10	?	?	7	?	?	+	?
Drieteenmeeuw <i>Rissa tridactyla</i>	0	?	x	0	?	x	?	?
Kokmeeuw <i>Chroicocephalus ridibundus</i>	97514	116000-123500	b	94344	102000-105000	a	-	-
Dwergmeeuw <i>Hydrocoloeus minutus</i>	2	?	?	0 (1)	?	?	?	?
Zwartkopmeeuw <i>Larus melanocephalus</i>	2039	2050-2100	a	1380	1420-1450	a	++	++
Stormmeeuw <i>Larus canus</i>	2957	?	c	2417	?	c	-	-
Kleine Mantelmeeuw <i>Larus fuscus</i>	80589	108000-117000	b	69345	90000-95000	b	++	+
Zilvermeeuw <i>Larus argentatus</i>	42628	55000-60000	b	34002	43000-46000	b	-	-
Geelpootmeeuw <i>Larus michahellis</i>	6	?	?	6	?	?	?	?
Grote Mantelmeeuw <i>Larus marinus</i>	24 (27)	40-46	c	49	50-55	a	++	++
Dwergsterne <i>Sternula albifrons</i>	556	560-590	a	713	730-750	a	+	?
Zwarte Sterne <i>Chlidonias niger</i>	1236	1310-1450	b	1257	1290-1330	a	0	0
Grote Sterne <i>Sterna sandvicensis</i>	17087	17450-17650	a	19985	19800-20200	a	+	?
Visdief <i>Sterna hirundo</i>	17422	21700-22800	b	16795	18250-18750	a	0	-
Noordse Sterne <i>Sterna paradisaea</i>	965	1040-1160	b	972	1000-1030	a	-	-
Grote Alexanderparkiet <i>Psittacula eupatria</i>	5	?	?	4	?	?	?	?
Halsbandparkiet <i>Psittacula krameri</i>	186	?	?	183	?	?	?	?
Monniksparkiet <i>Myiopsitta monachus</i>	0	?	?	7	?	?	?	?
Kerkuil <i>Tyto alba</i>	2214	2300-2500	a	2310	2400-2600	a	++	+
Dwergooruil <i>Otus scops</i>	1	?	?	0	0	a	?	?
Oehoe <i>Bubo bubo</i>	8	8	a	8	8	a	++	?
Steenuil <i>Athene noctua</i>	1910	?	d	2068	?	c	?	?
Velduil <i>Asio flammeus</i>	14	15-20	b	12 (20)	15-25	b	--	?
Ruigpootuil <i>Aegolius funereus</i>	3	?	?	1	?	?	?	?
Nachtzwaluw <i>Caprimulgus europaeus</i>	897	?	c	1156	?	c	++	++
Isvogel <i>Alcedo atthis</i>	293	320-380	b	298	360-420	b	++	-
Bijeneter <i>Merops apiaster</i>	5	5	a	4	4	a	?	?
Hop <i>Upupa epops</i>	1	?	?	3	3	a	?	?
Draaihals <i>Jynx torquilla</i>	16	30-50	c	13	?	?	--	-
Middelste Bonte Specht <i>Dendrocopos medius</i>	232	240-290	b	357	380-460	b	++	++
Grauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i>	313	350-450	b	369	400-500	b	+	++
Noordse Kauw <i>Corvus monedula monedula</i>	1	?	?	3	?	?	?	?
Huiskraai <i>Corvus splendens</i>	6	?	?	2	?	?	?	?
Roek <i>Corvus frugilegus</i>	46814	53000-56500	b	44656	48000-51000	a	+	-
Bonte Kraai <i>Corvus cornix</i>	4	?	?	1	?	?	?	?
Raaf <i>Corvus corax</i>	46	75-95	c	43	80-95	c	+	0
Buidelmees <i>Remiz pendulinus</i>	65	75-95	b	75	80-100	b	--	-
Baardman <i>Panurus biarmicus</i>	655	?	?	653	800-1000	b	-	-
Kuifleeuwerik <i>Galerida cristata</i>	4	4-7	b	2	2-4	b	--	--
Oeverzwaluw <i>Riparia riparia</i>	22251	28000-32500	b	26240	33000-38000	b	+	+
Huiszwaluw <i>Delichon urbicum</i>	40939	?	c	41892	?	c	+	+
Cetti's Zanger <i>Cettia cetti</i>	415	450-600	b	486	500-700	b	++	++
Witkopstaartmees <i>Aegithalos caudatus caudatus</i>	0	?	?	5	?	?	?	?
Bruinkopdiksnavelmees <i>Paradoxornis webbianus</i>	0	?	?	1	?	?	?	?
Grauwe Fitis <i>Phylloscopus trochiloides</i>	0	0	?	1	?	?	?	?
Iberische Tjiftjaf <i>Phylloscopus ibericus</i>	3 (4)	?	?	0	?	?	?	?
Krekelzanger <i>Locustella fluviatilis</i>	1	?	?	1	?	?	?	?
Orpheusspotvogel <i>Hippolais polyglotta</i>	4	?	?	5	?	?	?	?
Grote Karekiet <i>Acrocephalus arundinaceus</i>	140	150-180	b	153	170-200	b	--	-
Graszanger <i>Cisticola juncidis</i>	12	20-40	c	15	20-40	c	++	++
Kortsnavelboomkruiper <i>Certhia familiaris</i>	113	140-200	c	72	?	?	?	?
Kramsvogel <i>Turdus pilaris</i>	17	?	c	9	?	?	--	--
Noordse Nachtegaal <i>Luscinia luscinia</i>	2	?	?	0	?	?	?	?
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	251	275-450	c	225	300-400	c	-	+
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>	237	250-290	b	273	290-330	a	--	-
Engelse Kwikstaart <i>Motacilla flavissima</i>	12	?	?	10	?	?	?	?
Citroenkwikstaart <i>Motacilla citreola</i>	0	?	?	1	?	?	?	?

(Tabel 1; vervolg) soort - species	2010 geteld count	2010 geschat estimate	2010 dekking coverage	2011 geteld count	2011 geschat estimate	2011 dekking coverage	trend 1990-2011	trend 2002-2011
Grote Gele Kwikstaart <i>Motacilla cinerea</i>	227	260-320	b	223	230-290	b	+	-
Rouwkwikstaart <i>Motacilla yarrellii</i>	9	?	?	10	?	?	?	?
Europese Kanarie <i>Serinus serinus</i>	48	?	?	30	?	?	--	--
Roodmus <i>Carpodacus erythrinus</i>	7	?	?	6	?	?	?	?
Grauwe Gors <i>Emberiza calandra</i>	2	2-4	b	8	8-12	b	--	--

* Inclusief niet specifiek gedetermineerde Canadese ganzen *Including not specifically identified Canada geese*

Indexen en trends (tabel 1) worden berekend door het CBS met het programma TRIM (*TREnds and Indices for Monitoring purposes*). Hierbij worden gegevens voor ontbrekende jaren bijgeschat op basis van loglineaire Poisson-regressie (van Strien & Pannekoek 1999). Verdere details omtrent de organisatie en volledigheid van het onderzoek, resultaten per soort, alsmede een overzicht van alle gegevensbronnen geven Boele *et al.* (2012, 2013). Trends en verspreidingsgegevens zijn ook online toegankelijk via www.sovon.nl/soorten.

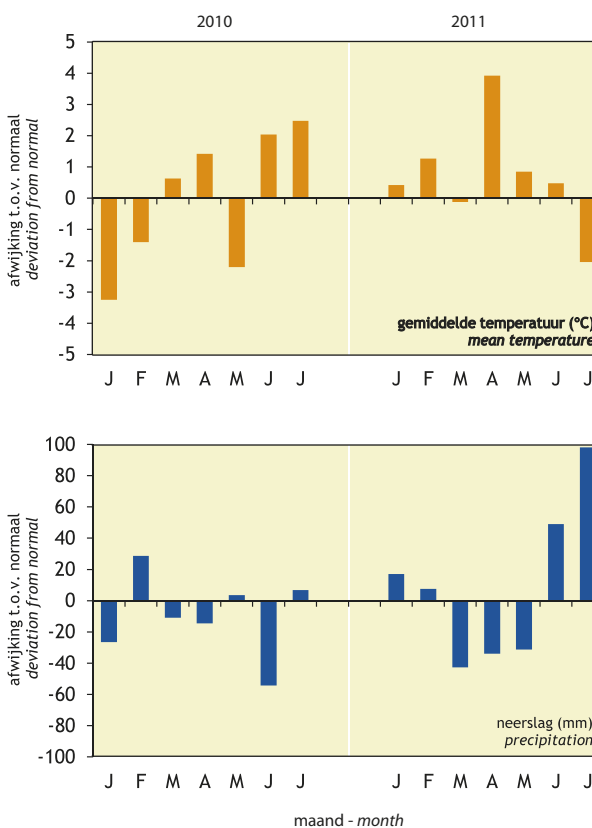
WEERSOMSTANDIGHEDEN

De winter van 2009/10 was 'koud' in de terminologie van IJnsen (1991). Het was de koudste winter in 14 jaar met in De Bilt een gemiddelde temperatuur van 1.1°C (normaal 3.3°C), 55 vorstdagen (minimumtemperatuur onder nul, normaal 38), 20 ijsdagen (maximumtemperatuur onder nul, normaal acht) en op vier dagen strenge vorst (minimum onder -10°C, normaal drie). Met gemiddeld over het land op 42 dagen een sneeuwdek (normaal 13) was het ook de sneeuwrijkste winter sinds 1978/79, vooral in het noordoosten van het land (plaatselijk 55 dagen). De kou had grote delen van West- en Midden-Europa in zijn greep. Het voorjaar opende begin maart vrij koel. Warmer weer in de tweede helft van de maand kreeg een vervolg in april, een zeer zonnige, zachte en droge maand. Mei, de belangrijkste maand om broedvogels te karteren, was opvallend koel. Het was de koudste meimaand sinds 1991. Juni en juli daarentegen waren warm en zonnig. Hoge waterstanden in het Waddengebied rond 19 juni zorgden ervoor dat veel kwelders onder water kwamen te staan. Daardoor gingen onder andere ruim 100 nesten van Dwergsterns op de Vliehors ten onder.

De winter van 2010/11 was 'normaal' (IJnsen 1991), maar kende twee gezichten. December nam een groot deel van het aantal vorstdagen en ijsdagen van de winter voor zijn rekening, respectievelijk 29 (van 52) en 12 (van 13). Het was de op vier na koudste decembermaand, gerekend vanaf 1901. In bijna heel het land lag er een gesloten sneeuwdek. Na december was het echter gedaan met streng winterweer; januari en februari kenden normale tot zachte temperaturen.

Meest opvallend in het voorjaar waren de hoge temperaturen in april. Met in De Bilt gemiddeld 13.1°C (tegen 9.2°C normaal) werd het record van 2007 geëvenaard. De hiervoor

verantwoordelijke standvastige hogedrukgebieden boven West-Europa verhinderden ook noemenswaardige neerslag, bij ons en elders. Dit weertype zette door tot half juni. Het gevolg was een snel oplopend neerslagtekort en extreem lage waterstanden in de rivieren (alleen in 1921 nog lagere wateraanvoer). Half juni sloeg het weer om, en juli werd zelfs een uitgesproken natte, sombere en koele maand. Hoge waterstanden in de Waddenzee, half juni en half juli, zorgden voor veel nestverliezen onder op kwelders broedende vogels.

Figuur 1. Weerbeeld in winter en voorjaar 2010-2011. Getoond worden de gemiddelde temperatuur en de neerslag per maand op het weerstation De Bilt, uitgedrukt als de afwijking ten opzichte van het gemiddelde in 1971-2000 (gegevens KNMI, www.knmi.nl). *Weather characteristics (temperature and precipitation) in January-July 2010-2011, expressed as deviation from long-term (1971-2000) average.*

RESULTATEN

Tabel 1 geeft de in beide jaren getelde aantallen weer. Tevens wordt een inschatting gedaan van de volledigheid van het onderzoek en wordt, indien mogelijk, een landelijke schatting gepresenteerd.

Hieronder worden de resultaten per soort samengevat.

Zwanen tot en met eenden

De *Wilde Zwaan* nestelde in 2010 en 2011 weer op de inmiddels vaste broedplaats in Zuidwest-Drenthe. De samenstelling van het broedpaar veranderde echter: een onbekend mannetje was gepaard met een vrouwtje dat in 2007 ter plekke was geboren. In beide jaren verdwenen de jongen voordat ze vliegvlug waren (van Dijk 2011). In de Eilandspolder NH simuleerde een *Roodhalsgans* op 8 juni 2011 een verwonding. De vogel werd gevolgd door een pul van ongeveer een week oud. Het bleef onduidelijk welke oorsprong de Roodhalsgans had (eventuele pootringen onzichtbaar), wat de paarsamenstelling was (mengpaar met Brandgans?) en of de pul wellicht was geadopteerd. Desalniettemin was dit het eerste bekende broedgeval in ons land waarbij een Roodhalsgans betrokken was.

De stand van de *Krooneend* bedroeg in beide jaren 420-480 paren. De verspreiding behoudt haar zwaartepunt in de Vinkeveense Plassen Ut en de Randmeren, met respectievelijk 100 en minstens 211 paren in 2011. In de duinmeren van Meijndel/Berkheide ZH groeide het aantal van 0-2 paren in 2005 naar 33 in 2011. Zekere broedgevallen van de *Witoog-eend* vonden in 2010 plaats in de Randmeren (ongemengd paar, vrouwtje met pul van minder dan twee weken), de Vinkeveense Plassen Ut (ongemengd paar, nest met acht eieren) en de Engbertsdijksvenen Ov (paarsamenstelling onbekend, jonge vogels gezien). Dit leek een terugkeer als broedvogel in te luiden, aangezien ook in 2009 twee zekere broedgevallen waren geconstateerd, de eerste 'zuivere' broedparen sinds 1989. In 2011 ontbraken echter aanwijzingen voor broeden. Van de eerdere toename van *Rosse Stelkstaarten* tot 2007 (22 paren) was niets meer te merken. De winteraantallen, in de onderzoeksjaren 65-85 exemplaren, maakten dezelfde tendens door (Hornman 2012). Dit heeft vast te maken met de sterke afname, door systematisch afschot, van de Britse populatie, die als bron voor de Nederlandse wordt gezien (Calbrade *et al.* 2010).

In 2010 werden, mede in het kader van internationale afspraken, alle voor de *Eider* belangrijke gebieden in het Waddengebied onderzocht. Het leverde een schatting op van 4400-4800 paren, een afname sinds de laatste complete telling met 7300 paren in 2006. De afname was het grootst op Schiermonnikoog (-85%) en Vlieland (-43%). De enige populatie buiten het Waddengebied was die op Neeltje Jans in de monding van de Oosterschelde ZI (ca. 65 vrouwtjes).

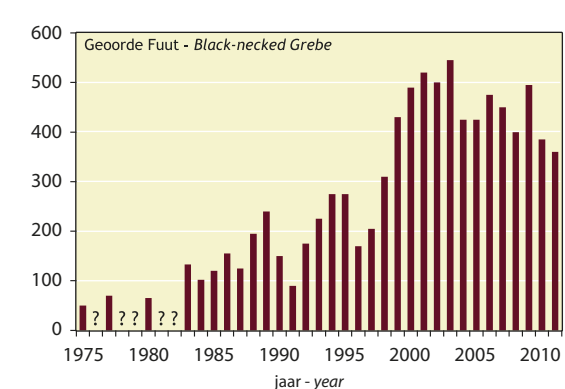
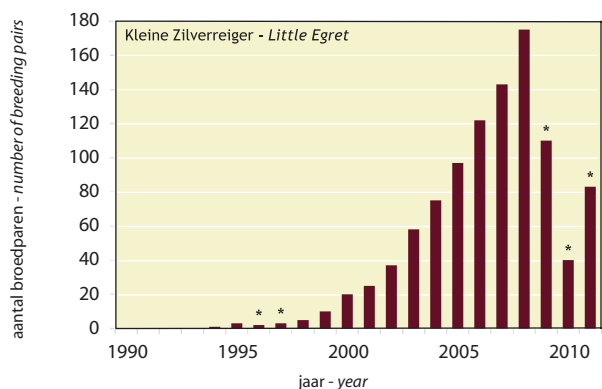
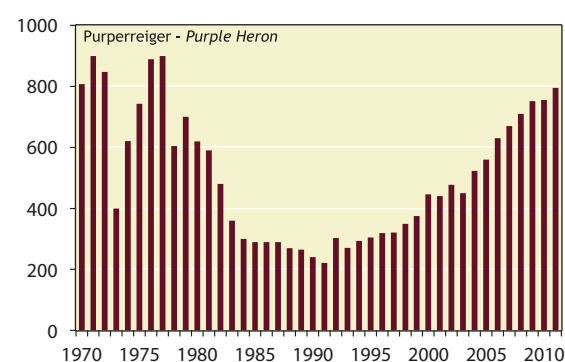
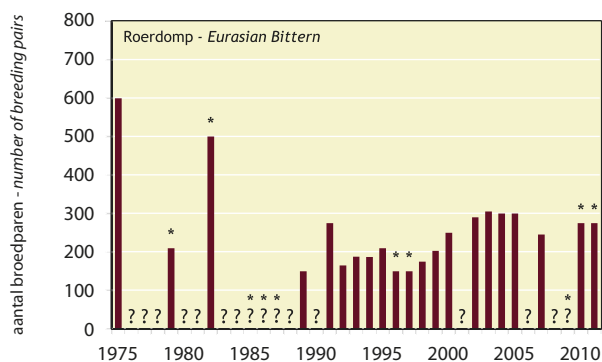
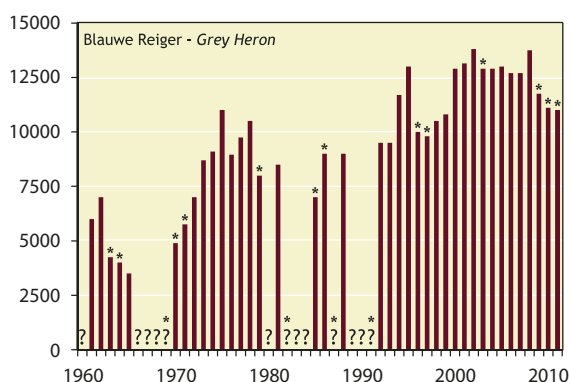
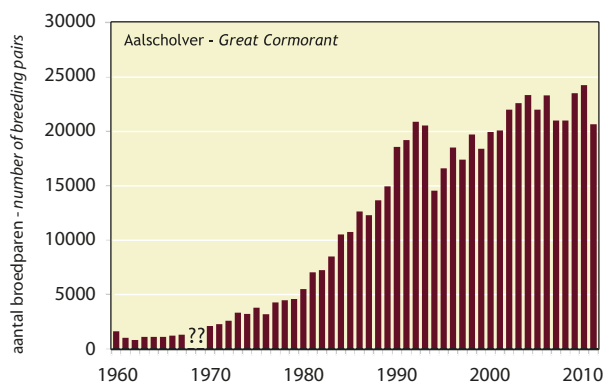
Op een locatie in Friesland nestelden *Nonnetjes* in 2010 (1 paar) en 2011 (4 paren), de eerste bekende broedgevallen voor ons land. De vogels broedden in eendenkorven aan een door bomen omringde plas. Een herkomst uit gevangenschap lijkt voor de hand te liggen gezien de grote afstand tot de dichtstbijzijnde broedgebieden in Noord-Zweden. De vogels gedroegen zich echter schuw, waren ongeringd en hadden gawe vleugels. In 2011 broedde verder een vrouwtje *Buffelkopeend* op zes eieren in een steenuilenkast bij Heerhugowaard NH. Het bleef onbekend of de vogel gepaard was, of de eieren bevrucht waren en of de vogel een ring droeg, wijzend op een herkomst uit een collectie. Vermoedelijk ging het om een vrouwtje dat al enkele winters in deze omgeving verblijft. Door de cDNA zijn slechts enkele waarnemingen van deze veel in gevangenschap gehouden soort als 'wild' aanvaard. Broedgevallen van *Brilduikers* worden onregelmatig vastgesteld. Het enige zekere geval werd geconstateerd bij Heerde GI, waar ook in 2009 werd gebroed. De populatie *Middelste Zaagbekken* lijkt stabiel. Vrijwel alle paren nestelen in het Deltagebied, zoals meestal voornamelijk in het Grevelingenmeer, gevolgd door het Haringvliet en Veerse Meer. Buiten het Deltagebied worden jaarlijks enkele broedparen gelokaliseerd op Griend, maar van een toename is hier geen sprake. De situatie in de Duitse en Deense Waddenzee is vergelijkbaar (JMBB 2012).

Jaarlijks worden enkele tientallen broedverdachte *Smienten* gemeld. Zekere broedgevallen blijven echter zeldzaam. In twaalf jaar tijd (2000-11) werden in totaal 26 nesten gevonden of ouders met pullen gezien. Dit aantal lijkt langzaam te dalen. Dit geldt in nog sterkere mate voor de *Pijlstaart*, die we als broedvogel kwijt dreigen te raken. Recent werden maar enkele (mogelijke) broedgevallen per jaar gemeld. Hoewel dit beeld niet volledig zal zijn, liggen deze aantallen ruim onder de schattingen voor 1998-2000 (20-30 paren) en 1973-77 (45-75).

Korhoen tot en met futen

Het aantal *Korhoenders* op de enige broedplaats op de Nederlandse Heuvelrug Ov bereikte een dieptepunt. In 2011 waren er maar vier hanen en 10-12 hennen aanwezig. Subadulte vogels werden niet gezien, ondanks goed nestsucces in het voorgaande jaar (Dommerholt 2011). Dit suggereert dat de overleving van jonge vogels momenteel een bottleneck vormt voor deze kwetsbare restpopulatie.

Het aantal broedende *Aalscholvers* bleef stabiel. Wel vinden er regionale verschuivingen plaats, zoals van het zuidelijk naar het noordelijk IJsselmeergebied (betere bereikbaarheid foerageergebieden), en bestaat er een tendens naar broeden in kleinere kolonies. De ondersoort *Grote Aalscholver* broedt sinds 2008 jaarlijks in een aalscholverkolonie op Neeltje Jans ZI. In 2010 en 2011 ging het om vijf resp. zes paren. Waarnemingen elders suggereren dat deze lastig herkenbare ondersoort op meer plaatsen tot broeden komt.

Figuur 2. Trend in aantal broedparen van Aalscholver, Roerdomp en Kleine Zilverreiger (* jaren volgend op koudere winter). *Trend in number of breeding pairs in Great Cormorant, Eurasian Bittern and Little Egret (* after severe/cold winter).*

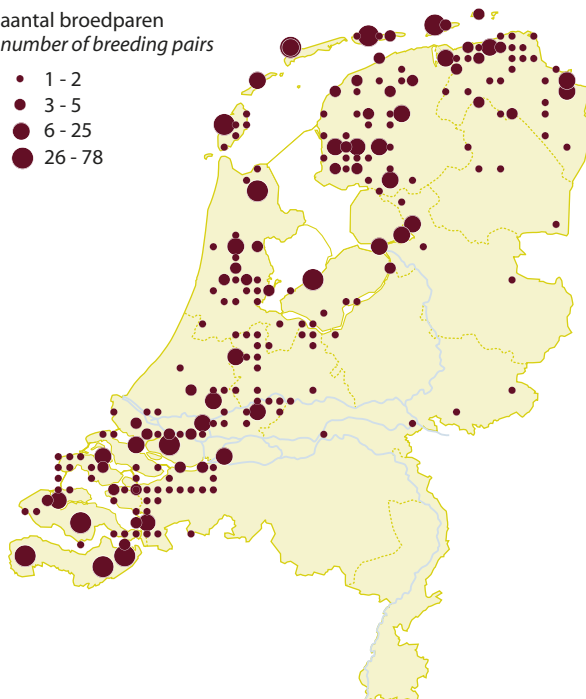
De landelijke stand van de *Roerdomp* week in beide jaren weinig af van die in het voorgaande decennium. Koudere of juist zachtere winters hebben dus weinig invloed op het aantal. In echt strenge winters, zoals in 1978/79, ondergaat de populatie echter een aderlating. De 250-300 broedparen in de rapportagejaren bedragen nog niet de helft van de schattingen in de jaren zeventig, maar betekenen wel een herstel ten opzichte van het dal van 140-210 paren midden jaren negentig. Ook het *Woudaapje* handhaafde zich, op een laag maar langzaam groeiend niveau. Rekening houdend met de lastige inventariseerbaarheid zullen er ettelijke tientallen territoria in ons land zijn. De recente kentering, na een lange periode van neergang, vertoont overeenkomsten met de situatie in onder andere Vlaanderen (Natuurpunt Studie), Noord-Frankrijk

Figuur 3. Trend in aantal broedparen van Blauwe Reiger, Purperreiger en Geoarde Fuut (* jaren volgend op koudere winter). *Trend in number of breeding pairs in Grey Heron, Purple Heron and Black-necked Grebe (* after severe/cold winter).*

(Dubois *et al.* 2008) en Duitsland (Sudfeldt *et al.* 2010). Het merendeel van de *Kwakken* werd weer gemeld uit (de omgeving van) Artis Amsterdam, Avifauna Alphen a/d Rijn en Blijdorp Rotterdam, waar ooit losgelaten of ontsnapte vrijvliegende vogels en hun nazaten tot broeden komen. Ook bij sommige gevallen elders is een ontsnapte herkomst aangetoond, zoals in 2011 in Middelburg ZI. Wellicht wilde vogels kwamen tot broeden in de Lopikerwaard Ut (jaarlijks aanwezig vanaf broedseizoen 2002, acht jongen geringd maar in verslagjaren geen succesvolle broedgevallen), bij Ameide ZH (paar met niet vliegvlugge jongen, 2011) en de Biesbosch NB (ongeringde adulte vogels nestelend in kolonie Blauwe Reigers in 2011). De *Kleine Zilverreiger* kreeg een tik van de winterkou van 2008/09 en ging na 2009/10 nog verder onderuit. Met in to-

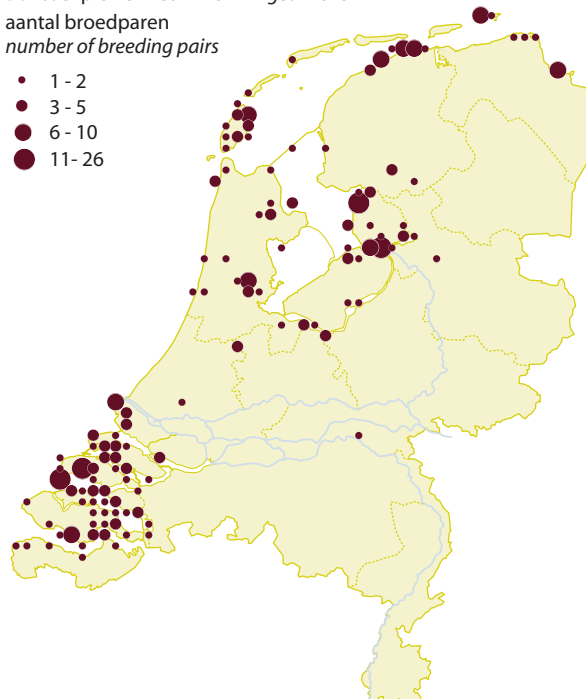
Bruine Kiekendief - *Western Marsh Harrier*
aantal broedparen
number of breeding pairs

- 1 - 2
- 3 - 5
- 6 - 25
- 26 - 78

Bontbekplevier - *Common Ringed Plover*
aantal broedparen
number of breeding pairs

- 1 - 2
- 3 - 5
- 6 - 10
- 11 - 26

Figuur 4. Broedvogelverspreiding van Bruine Kiekendief (2010) en Bontbekplevier (2011). *Breeding distribution of Western Marsh Harrier (2010) and Common Ringed Plover (2011).*

taal ongeveer 40 paren kwam de opmars sinds eind jaren negentig duidelijk tot staan (piek rond 175 paren in 2008). Ondanks de eveneens koude decembermaand van 2010 verdubbelden de landelijke aantallen echter in 2011. Dit herstel bleef voorbehouden aan delen van het Deltagebied, vooral de kolonie in het Quackjeswater op Voorne ZH. In het Wadengebied, waar de afname het grootst was, kwamen in beide jaren slechts twee paren tot broeden, op Rottumeroog. Veel winterbestendiger bleek de *Grote Zilverreiger*. In de Oostvaardersplassen FI nestelden in beide jaren ruim 150 paren, waarmee de soort zich herstelde van de afname van 143 naar 60 paren in 2006-07. Hierbuiten vormen alleen De Wieden Ov een vaste broedplaats van 1-6 paren. De langdurige aanwezigheid in het broedseizoen in grote moerasgebieden elders kan echter voorbode zijn van een uitbreiding. Vergeleken met de snelle toename buiten het broedseizoen (in winter 2300-2800 vogels; Klaassen 2012) verloopt de uitbreiding als broedvogel traag.

Vergeleken met de stand in 2008, net na een lange serie zachte winters en voor de drie wat koudere winters, zakte de stand van de *Blauwe Reiger* met 20%, met overigens veel regionale variatie. Veel grotere afnames zijn bekend na strenge winters in het laatste kwart van de 20^e eeuw, zoals 1978/79, 1984/85 en 1995/96. De populatie *Purperreigers* onderging een adering in de jaren tachtig, onder invloed van extreme droogte in het overwinteringsgebied in de Sahel (o.a. Swarts *et al.* 2009). Sindsdien kroop de stand weer uit het dal, geholpen door gunstiger overwinteringsomstandigheden en biotoofterstel in sommige broedgebieden.

De aantallen in de onderzoeksjaren, oplopend tot rond 800 paren, benaderen het niveau van de jaren zeventig (van der Kooij 2012).

Ook de *Ooievaar* blijft het goed doen. Het is bijna onvoorstelbaar dat er in 1980, voordat het fokprogramma goed aansloeg, slechts een tiental paren in ons land resteerde. De aantallen namen daarna toe tot rond 100 in 1990, 400 in 2000 en meer dan 800 in 2011. Aan het broeden van *Heilige Ibsen* in Nederland lijkt daarentegen een einde gekomen. Na de eerste broedgevallen in 2001 namen de aantallen toe tot 12 nesten in 2007. Het ging (voornamelijk) om vrijvliegende vogels afkomstig uit het vogelpark Avifauna te Alphen a/d Rijn ZH. Medewerkers van deze dierentuin begonnen in 2009 met het terugvangen van de vogels, en in 2010 en 2011 werden geen broedgevallen meer geconstateerd. Overigens is, buiten het broedseizoen, ook de aanwezigheid van uit Frankrijk afkomstige vogels in ons land gedocumenteerd. Hier nestelden in 2006 1700 paren en in 2011, na beperkende maatregelen, 660-710, bijna uitsluitend in het Lac de Grand-Lieu in het westen van het land (Dubois 2012). Met bijna 2600 paren in 2011 bereikte de *Lepelaar* een nieuw record. In de grootste kolonie, in De Geul op Texel, werden 446 paren geteld, meer dan begin jaren zeventig in heel Nederland! De soort doet het ook goed in andere landen rond de Noordzee, mede gevoed door de expansie van de Nederlandse broedpopulatie (O. Overdijk, pers. med.; Lok 2013).

Aantallen (ca. 10) en verspreiding (vrijwel alleen Drenthe) van de *Roodhalsfuut* ondergingen weinig verandering. De *Geoorde Fuut* lijkt echter wat terrein te verliezen. Kort na de

Fotograaf bekend bij de redactie

Nonnetje in nestkorf (13 juni 2011, Friesland). *Smew at nest entrance.*

eeuwwisseling bereikte de landelijke stand niet eerder bekende hoogten van ruim 500 paren. Sindsdien dalen de aantallen weer en vooral in 2011 (330-390 paren) waren ze aanmerkelijk kleiner. In de jaren zeventig en begin jaren tachtig was ons land echter slechts enkele tientallen paren rijk.

Roofvogels tot en met Kraanvogel

Ten zuiden van Maastricht nestelden in beide jaren met succes *Zwarte Wouwen*. In 2011 bracht ook in zuidoostelijk Noord-Brabant een paartje jongen groot. Na eerdere gevallen in 1996 (Bussloo Gl) en 2009 (Maastricht) lijkt de soort een jaarlijkse broedvogel in ons land te worden. Dit past in de uitbreiding van de populatie over de grens in Noordrijn-Westfalen (Grüneberg *et al.* 2013). Geheel anders verloopt de vestiging van de *Rode Wouw*; die zette na een hoopvolle start niet echt door, al werden recent weer wat broedgevallen gemeld. In 2010 en 2011 nestelde een paar in de Achterhoek Gl. Vermoedelijk mislukten beide broedsels. Beter vergaat het de *Zeearend* die vanaf 2005 jaarlijks broedt en zich nu ook uitbreidt. In beide jaren vonden broedgevallen plaats in de Oostvaardersplassen, het Lauwersmeer en de Randmeren, en in totaal vlogen vier jongen uit. In de Biesbosch begon in het najaar van 2011 een paartje een nest te bouwen, de voorbode van het eerste broedgeval aldaar in 2012.

De *Bruine Kiekendief* kreeg in 2010 extra landelijke aandacht (van Bruggen *et al.* 2011). De schatting van 1150-1250 broedparen die dit opleverde betekent een achteruitgang ten opzichte van de jaren negentig. De stand beliep toen ongeveer 1400 paren, een aantal dat vermoedelijk de hele

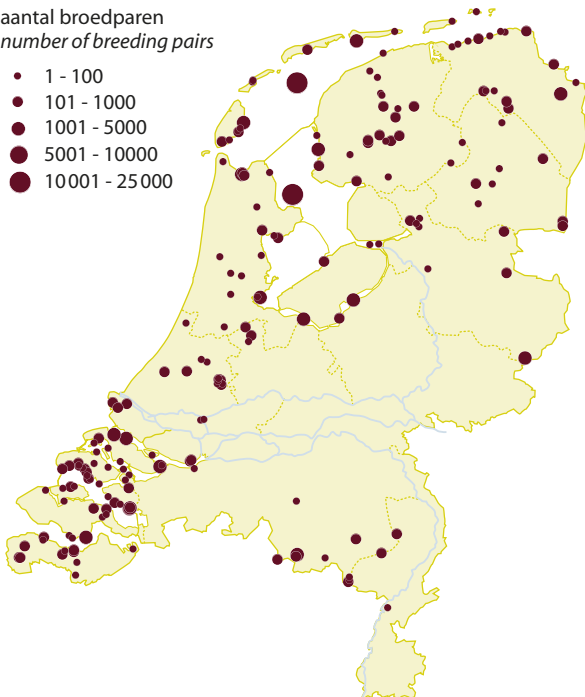
twintigste eeuw niet gehaald was. De recente afname manifesteerde zich in het hele land, het duidelijkst op de hoge gronden en het minst in het Waddengebied en de Hollandse laagveengebieden. Hierbij spelen factoren mee als verdroging en verlanding van moerasgebieden, opkomst van grondpredatoren, afgenomen voedselbeschikbaarheid en lokaal ook vervolging. Het aantal paartjes *Blauwe Kiekendieven* zakte naar 25 (2010) en 20 (2011). De gestage afname vanaf begin jaren negentig (toen rond 130 paren) is dus nog niet ten einde. Verrassend, gezien de negatieve ontwikkeling op het bolwerk Waddeneilanden, was de vestiging van drie resp. vijf broedparen op akkers in Oost-Groningen. Dezelfde akkergebieden vormen ook de kern van het voorkomen van de Nederlandse *Grauwe Kiekendieven*. Deze soort beleefde in 2011 met 63 broedparen het beste jaar sinds 1975 (Koks *et al.* 2011). Broedgevallen buiten Groningen (49 paren) vonden plaats in Flevoland (9), Noord-Friesland (3), Drenthe (1) en Overijssel (1, eerste succesvolle broedgeval in 70 jaar).

Het vaststellen van het aantal *Slechtvalken* wordt steeds lastiger. Ze broeden niet alleen in speciaal voor de soort geplaatste nestkasten, maar steeds vaker ook in gemakkelijk te missen kraaiennesten op hoogspanningsmasten. Opmerkelijke broedgevallen in 2011 waren die op de zendmasten in Hoogersmilde Dr en IJsselstein Ut, die beide op dezelfde datum kort na het broedseizoen in brand stonden. Ook een broedgeval op een oud kraaiennest in een wilg in de Biesbosch is bijzonder, aangezien vrijwel alle Westeuropese *Slechtvalken* op rotsen of gebouwen nestelen (van Geneijgen 2012).

Kokmeeuw - Black-headed Gull

aantal broedparen
number of breeding pairs

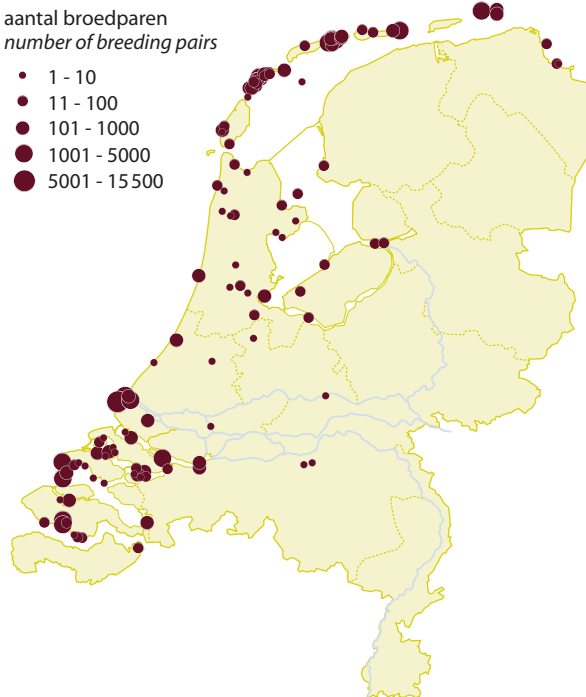
- 1 - 100
- 101 - 1000
- 1001 - 5000
- 5001 - 10000
- 10001 - 25000

Kleine Mantelmeeuw - Lesser Black-backed Gull

aantal broedparen
number of breeding pairs

- 1 - 10
- 11 - 100
- 101 - 1000
- 1001 - 5000
- 5001 - 15500

Figuur 5. Broedvogelverspreiding in 2011 van Kokmeeuw en Kleine Mantelmeeuw. Belangrijke kolonies op Schiermonnikoog en een deel van Texel zijn niet geteld. Breeding distribution in 2011 of Black-headed Gull and Lesser Black-backed Gull. Wadden Sea islands Schiermonnikoog and Texel not complete).

Beide jaren leverden magere resultaten op voor het *Porseleinhoen*, zelfs wanneer we rekening houden met de lastige inventariseerbaarheid. Het *Klein Waterhoen* was zeldzaam als altijd (geen aanvaarde waarnemingen in de broedtijd), maar het *Kleinst Waterhoen* kende in 2011 een vrij goed jaar met zeven territoria, en nog twee die niet door opnamen werden gedocumenteerd. Aanwijzingen voor zekere broedgevallen, zoals in 2005 en 2009, ontbraken echter. Ook voor de *Kwartelkoning* was 2011 een voor huidige begrippen redelijk jaar met 112 territoria. Topaantallen van meer dan 500 territoria zijn sinds 2003 niet meer vastgesteld. Relatief veel Kwartelkoningen vestigden zich in de akkers van Oost-Groningen en de beekdalen van Noord-Drenthe, terwijl het voorkomen langs de Grote Rivieren tegenviel.

Kraanvogels hadden in het Fochteloërveen Fr/Dr in 2010 een goed broedseizoen. Voor het eerst nestelden er drie paren, die in totaal vier jongen grootbrachten. In 2011 waren opnieuw drie paren aanwezig maar mislukten alle broedsels. Door het extreem droge voorjaar vielen twee nestlocaties droog terwijl een derde nest verlaten werd na blusacties tijdens een heidebrand. Ook een broedgeval op het Dwingelderveld Dr mislukte in dat jaar.

Steltlopers

Voor de *Steltkluut* was 2010 (1 paar) een mager maar 2011 (24) een goed jaar. Dat geldt vooral voor het noorden van het land (11 paren) en veel minder voor het gewoonlijk beter beedeelde Deltagebied (8). Het aantal vestigingen in Nederland houdt verband met de hoeveelheid neerslag in Spanje en Zuid-Frankrijk in januari-april: hoe droger aldaar, hoe meer

paren naar het noorden uitzwerven (Boele 2012). De *Kluut* bereikte in 2010 met 4400-4800 broedparen de laagste stand in vier decennia. Dit komt op conto van het Waddengebied, waar vooral de aantallen langs de Groningse kust sterk afnamen. Elders in de Waddenzee staat de soort eveneens onder druk (Niedersachsen, Denemarken), en weet ze zich alleen goed te handhaven in de grote binnendijkse wetlands in Schleswig-Holstein (JMBB 2012). Aanhoudend slechte broedresultaten spelen in ieder geval in het Nederlandse deel een rol (van Kleunen *et al.* 2011), net als het plaatselijk ongeschikt worden van broedlocaties door vegetatiesuccesie en wellicht afgenomen voedselbeschikbaarheid. De populatie in het Deltagebied, tegenwoordig ongeveer de helft van het landelijke totaal, is stabiel (Strucker *et al.* 2012).

Bontbekplevieren broeden eveneens voornamelijk in het Wadden- en Deltagebied, waar de aantallen in de onderzoeksjaren redelijk stabiel waren. Grondig onderzoek in de Noordoostpolder en oostelijk Flevoland bracht vele op bouwland broedende paartjes aan het licht, 59 resp. 32 in 2010 en 2011. De *Strandplevier* vertoonde in zijn belangrijkste broedgebied, de Delta, een bescheiden herstel. Met rond 160 paren in beide jaren lag het aantal weer wat hoger dan in 2009, dat met 132 een dieptepunt vormde. De soort heeft baat bij ontwikkeling van natte natuur en profiteerde van lage waterstanden in het droge voorjaar van 2011 (Strucker *et al.* 2012). Met slechts een tiental broedparen bleven de aantallen in het Waddengebied precair laag.

Nijpend is ook de situatie van de *Kemphaan*. Het is niet meer voor te stellen dat deze soort in het begin van de 20^e eeuw lokaal talrijker was dan de *Grutto Limosa limosa*, die

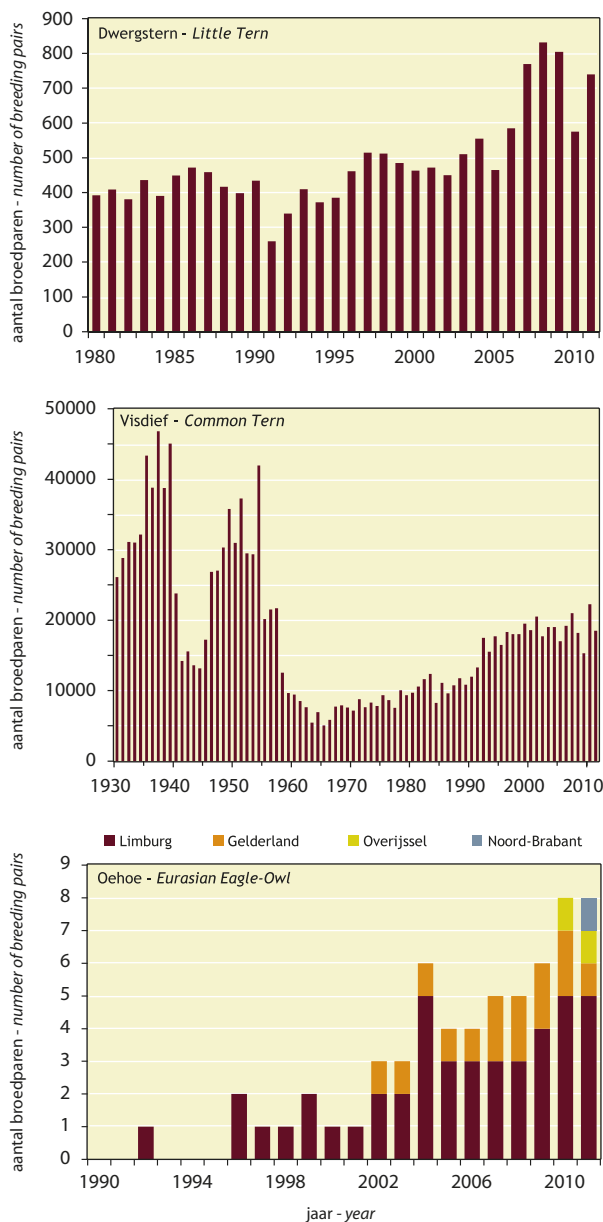
destijds overigens wel schaarser was dan halverwege de eeuw. Rond 1950 nestelden er, ondanks afname, nog steeds 7000 hennen in ons land, verspreid over alle provincies. Tegenwoordig zijn dat er hooguit enkele tientallen, vrijwel uitsluitend in Friesland en Noord-Holland. Het aantal territoria van de *Oeverloper* schommelt sinds de vestiging als jaarlijkse broedvogel in 1996 rond de tien. Van een duidelijke uitbreiding is geen sprake. Wel komt de soort inmiddels ook buiten het rivierengebied tot broeden, zelfs in buitendijks gebied langs de Waddenkust bij Marrum Fr (in beide jaren 1-2 paren met jongen).

Meeuwen en sterns

De *Drieteenmeeuw* belandde in 2000 op de lijst van Nederlandse broedvogels door de ontdekking van enkele nesten op olieplatforms op het Nederlands Continentaal Plat. In volgende jaren nam het aantal bezette platforms en nesten toe. Ook in 2010 werd weer een nieuwe vestiging ontdekt van 16-25 paren (Geelhoed *et al.* 2011). Het is aannemelijk dat er jaarlijks ettelijke tientallen paren binnen de Nederlandse wateren broeden, maar jaarlijks onderzoek van geschikte platforms is tot dusverre niet mogelijk.

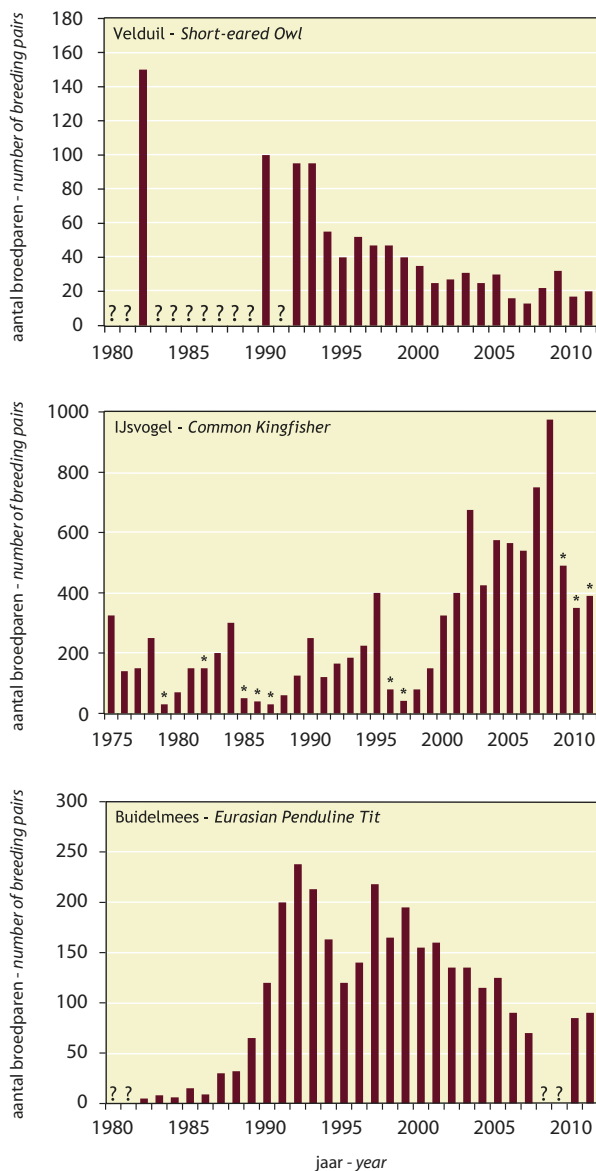
De afname van de *Kokmeeuw* is nog niet gestopt. In veel regio's zakten de aantallen opnieuw, niet alleen in het rivierengebied en op de hoge zandgronden waar het al lange tijd hommeles is, maar ook in het Wadden- en Deltagebied. In het IJsselmeergebied floreerden enkele kolonies echter, met name die op De Kreupel, die in 2011 voor het eerst meer dan 10 000 paren telde. Met bijna 25 000 paren bleef de kolonie op Griend de grootste van het land. Ook *Dwergmeeuwen* kwamen in beide jaren tot broeden op De Kreupel. In 2010 werd hier ook een pul geringd. De aantallen *Zwartkopmeeuwen* zakten in het Deltagebied, waar de meerderheid huist, van 2010 op 2011. Het is onduidelijk of de 'verdwenen' paren zich in Vlaanderen vestigden, zoals wel vaker gebeurt. Buiten het Deltagebied nam de soort sterk toe in het IJsselmeergebied, met onder meer 200 paren bij Durgerdam NH. Elders blijft het een zeldzame verschijning.

Het volledig in kaart brengen van broedende *Stormmeeuwen* lukte niet. Desondanks wijzen de tekenen op een afname in het kerngebied, de Waddenzee. Daarmee steekt Nederland ongunstig af bij de Duitse en Deense Waddenzee, waar de aantallen toenemen (JMBB 2012). Het aantal broedende *Kleine Mantelmeeuwen* blijft op een hoog niveau. In de Waddenzee viel echter een lichte achteruitgang te bespeuren, met name in enkele grote kolonies, waar gezien het lage broedsucces een verdere afname in het verschiet lijkt te liggen (Camphuysen & Gronert 2012). In het Deltagebied bleven de aantallen op peil. Acties om vestiging van meeuwen tegen te gaan op de Maasvlakte/Europoort ZH weerhielden 25 800 paren niet van een broedpoging aldaar. Daarmee is deze kolonie de grootste van het land en wellicht zelfs van West-Europa. De afname van de *Zilvermeeuw* leek te stagneren

Figuur 6. Trend in aantal broedparen van Dwergstern, Visdief en Oehoe. Trend in number of breeding pairs of Little Tern, Common Tern and Eurasian Eagle-Owl.

ren in de belangrijkste broedgebieden. In de Delta bleef de soort stabiel, in het Waddengebied nam hij in sommige kolonies licht toe. De broedresultaten waren hier minder slecht dan die van de Kleine Mantelmeeuw (Camphuysen & Gronert 2012, van Kleunen *et al.* 2012), wat lange tijd omgekeerd was. Bij het broeden van *Geelpootmeeuwen* in Nederland ging het tot nu toe altijd om mengparen met Zilvermeeuw of Kleine Mantelmeeuw. De primeur voor het eerste 'zuivere' broedgeval viel in 2011 op de Ventjagersplaten ZH. Het broedsel leverde één uitvliegend jong op (R.J. Buijs, Strucker *et al.* 2012). Een mengpaar waarvan de man een Geelpootmeeuw was en de vrouw een Zilvermeeuw realiseerde in 2011 het eerste broedgeval voor de provincie Utrecht, bij

Figuur 7. Trend in aantal broedparen van Velduil, IJsvogel en Buidelmees (* jaren volgend op koudere winter). *Trend in number of breeding pairs of Short-eared Owl, Common Kingfisher and Eurasian Penduline Tit (* after severe/cold winter).*

Amerongen. Binnenlandse broedgevallen zijn zeldzaam. Na jarenlange groei lijkt het aantal *Grote Mantelmeeuwen* in het Deltagebied te stabiliseren. In het Nederlandse Waddengebied nemen ze nog toe, in overeenstemming met de trend in de Duitse en Deense Waddenzee. De minstens 50 paren in 2011 vormden een voorlopig record sinds de soort in 1993 op de Nederlandse broedvogellijst verscheen.

De landelijke aantallen *Dwergsterns* fluctueren hevig en waren in 2011 een stuk groter dan in het voorgaande jaar. Dat heeft veel van doen met verplaatsingen tussen het Deltagebied en Vlaanderen. Alles bijeen bleef het hoge niveau van de laatste jaren, meestal 600-800 paren, gehandhaafd. Nieuw aangelegde natuurontwikkelingsgebieden in zowel Wadden- als Deltagebied vormen te

genwoordig belangrijke broedplaatsen. De stand van de *Zwarte Stern* is al jarenlang stabiel met zo'n 1200-1300 paren. De vogels weten zich te handhaven in de laagveengebieden van Noordoost-Nederland en Utrecht-Holland en hier en daar in het rivierengebied. Op de hoge gronden zijn ze vrijwel weg. *Grote Sterns* deden het vooral in 2011 goed met rond 20 000 paren. Het broedsucces was, ondanks een goede haringstand, op veel plaatsen matig. Dit geldt zowel voor het Waddengebied - deels een gevolg van overstromingen - als voor de Delta. Bij de *Visdief* was juist 2010 het beste van de twee onderzoeksjaren. Met omstreeks 22 000 broedparen werd een stand bereikt die vanaf eind jaren vijftig niet meer was gehaald. Daarbij tikt de groei van de kolonie op De Kreupel zwaar door; met 7045 paren in 2010 was dit waarschijnlijk de grootste kolonie in West-Europa. De aantallen *Noordse Sterns* waren aan de lage kant, maar de afname in het Waddengebied stakte. Het broedsucces is er echter al jarenlang bijna nihil (van Kleunen *et al.* 2012). De enkele tientallen broedparen in het Deltagebied wisten zich te handhaven.

Uilen tot en met spechten

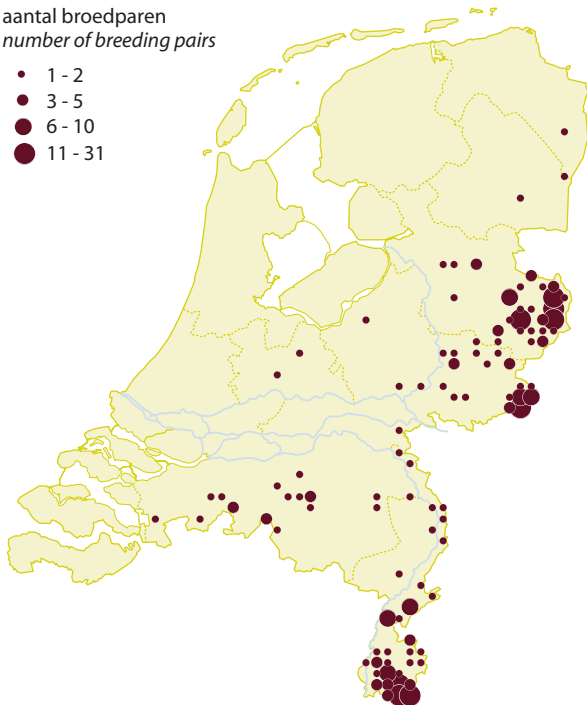
De aantallen broedende *Kerkuilen* ontliepen elkaar weinig in beide jaren. De sneeuwrijke winters leidden, enigszins tegen de verwachting in, niet tot forse verliezen. Het broedseizoen van 2011 duurde opvallend lang. Het begon dankzij droog voorjaarsweer en een lokaal goede veldmuizenstand al in februari en hield tot in de winter aan; de laatste jonge Kerkuilen vlogen in januari 2012 uit (de Jong 2012). De acht territoria van *Oehoes* in beide jaren betekenen een record sinds de vestiging als jaarlijkse broedvogel midden jaren negentig. Buiten de bekende locaties in Zuid-Limburg en de Achterhoek waren territoriale vogels aanwezig in Noord-Brabant en Twente, echter zonder tot broeden te komen. Nestvondsten in het Duitse grensgebied tonen aan dat *Oehoes* een gevarieerde nestplaatskeuze hebben. Ze benutten afgravingen, roofvogelnesten in bos, maar broeden ook op de grond of op gebouwen en machines (Wassink 2012). Een verdere uitbreiding lijkt aannemelijk. Ook de *Steenuil* had niet te leiden onder het winterweer. Na de sneeuwrijke winter van 2010/11 namen de aantallen alleen in het zeekleigebied af. Elders in Nederland waren ze stabiel of namen zelfs wat toe. De vogels overleefden de winterse perikelen dankzij een gunstig aanbod aan (Veld) muizen (Boudewijn *et al.* 2011). Heel anders staat de *Velduil* ervoor. Met rond 20 broedparen is het onwerkelijk dat er begin jaren negentig soms 100 paren in ons land nestelden - en dat was al een aderlating ten opzichte van eerdere decennia. De resterende Velduilen broeden bijna allemaal in het noorden van het land, met name het Waddengebied. Leken we in 2008 en 2009 aan de vooravond te staan van een nieuwe vestigingsfase van *Ruigpootuilen*, de euforie duurde niet lang. Op de Hondsrug Dr waren in beide jaren

Middelste Bonte Specht- *Middle Spotted Woodpecker*

aantal broedparen

number of breeding pairs

- 1 - 2
- 3 - 5
- 6 - 10
- 11 - 31

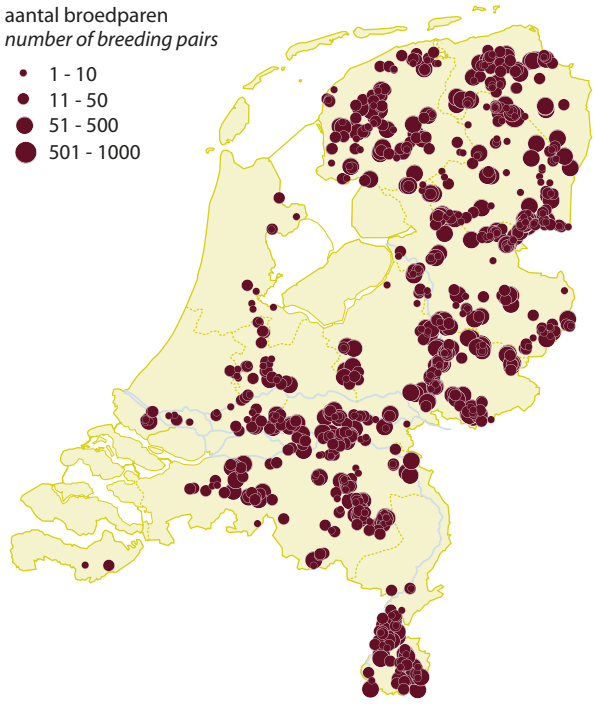

Roek - *Rook*

aantal broedparen

number of breeding pairs

- 1 - 10
- 11 - 50
- 51 - 500
- 501 - 1000

Figuur 8. Broedvogelverspreiding in 2011 van Middelste Bonte Specht en Roek. *Breeding distribution in 2011 of Middle Spotted Woodpecker and Rook.*

Nest van Bijeneter langs de Roer. Rond 18 augustus vlogen twee jongen uit die samen met de ouders het gebied verlieten op 22 augustus (5 augustus 2010, Herkenbosch). *Nest of Bee-eater near the river Roer. Two young fledged on 18 August and the family left the area on 22 August.*

alleen ongepaarde mannetjes aanwezig. Geluidsopnamen bewezen dat het om dezelfde vogels ging die zich in het broedseizoen tot 8 km verplaatsten (Wergroep Ruigpootuilen). Een eenmalig roepende vogel op de Veluwe GI werd niet teruggevonden.

Nachtzwaluwen zitten blijvend in de lift en bereikten in veel gebieden recordaantallen. De landelijke populatie *IJsvogels*, die na de in het oosten van het land vrij koude winter van 2008/09 een forse klap kreeg, zakte nog iets verder. Vergeleken met het topjaar 2008 halveerde de stand ruim. De grofweg 350-400 overgebleven paren steken echter nog gunstig af bij de enkele tientallen na eerdere, echt strenge winters zoals 1978/79, 1984/85 en 1995/96. Sinds de eeuwwisseling is de *Bijeneter* een vrijwel jaarlijkse broedvogel in ons land. Ook in beide onderzoeksjaren vonden broedpogingen plaats. In 2010 leverden alle vijf broedgevallen uitvliegende jongen op, in 2011 mislukten ze alle vier. Roepende *Hoppen* doken in beide jaren op in de oostelijke Achterhoek, maar zonder aanwijzingen voor een broedgeval. Wel kwam hier een betrouwbaar ogend broedgeval uit 2001 boven water.

Het inventariseren van de ernstig bedreigde *Draaihals* blijft lastig, zeker met de huidige lage dichtheden. De meldingen, veelal toevalstreffers, stammen merendeels uit Drenthe en van de Veluwe. De *Middelste Bonte Specht* maakte vooral in 2011 weer een enorme sprong voorwaarts in zijn kerngebieden Zuid-Limburg, de Achterhoek en Twente. Het was daarom niet zo vreemd dat er ook elders roepende vogels opdoken, waaronder in Drenthe, Utrecht en op de Veluwe. Gelet op de bevindingen in Duitsland, waar deze specht

Koos Dansen

Middelste Bonte Specht met jong (30 mei 2011, Kasteel Middachten nabij De Steeg). *Middle Spotted Woodpecker with young (30 May 2011, Castle Middachten near De Steeg).*

steeds vaker ook minder 'klassieke' bossen gaat bewonen, is een verdere uitbreiding aannemelijk.

Klauwieren tot en met Kortsnavelboomkruiper

Het aantal *Grauwe Klauwieren* bereikte een niveau dat voor het laatst in de jaren zestig was gehaald. Vooral 2011 was een uitstekend jaar (toename met 11% ten opzichte van 2010), net als voor vele andere Afrikagangers. De broedresultaten waren echter matig vanwege een late aankomst op de broedplaatsen en de verregende koele zomer (Stichting Bargerveen).

Kauwen *Corvus monedula* met kenmerken van *Noordse Kauw*, gepaard met 'gewone' soortgenoten, verzorgden op verschillende locaties broedsels. Het is, door het voorkomen van vogels met intermediaire kenmerken, lastig om te beoordelen in hoeverre het echt om deze ondersoort gaat. Bij Hoek van Holland ZH nestelen nog steeds enkele paartjes *Huiskraaien*, zonder duidelijke tendens tot uitbreiding. Bij gecombineerde gebieds- en slaapplaatstellingen werden tot 29 individuen geteld (24 januari 2011; de Baerdemaker & Klaassen 2012). Sinds het topjaar 2002 met 66 000 paren is de landelijke stand van de *Roek* met een kwart gekrompen. Daarmee is zij terug op het niveau van begin jaren negentig, toen ze nog herstellende was van een door vervolging en landbouwgif veroorzaakt dal in de jaren zestig en zeventig. De enkele broedgevallen waarbij *Bonte Kraaien* betrokken waren, betroffen mengparen met Zwarte Kraai *Corvus corone* en vogels met hybride kenmerken. De waarnemingen bleven beperkt tot het Waddengebied. *Raven* zijn landelijk min of meer stabiel, met af en toe vestigingen buiten de vas-

te gebieden op de Veluwe, Salland Ov, de Utrechtse Heuvelrug en elders. Een succesvol broedgeval in Ravenswoud (!) in 2011 betekende het eerste Friese nest in ruim een eeuw tijd.

De *Buidelmees* vertoonde na een periode van neergang enig herstel. De minimaal 75 paren bleven echter grotendeels beperkt tot aangelegde eilandjes in het Ketelmeer Ov en aangrenzende Randmeren. Meest opmerkelijke wapenfeit elders waren zes paren in 2011 in de Oude Venen Fr, waar de soort in de jaren negentig regelmatig broedde, maar sinds 2003 ontbrak. Doordat telgegevens beschikbaar kwamen uit het belangrijkste gebied, de Oostvaardersplassen Fl (Beemster *et al.* 2012), was het voor het eerst in jaren weer mogelijk het landelijke aantal *Baardmannetjes* te schatten. Dat de aantallen van 2010 (1500-1700 paren) op 2011 (800-1000) fors zakten, kan te maken hebben met het dikke sneeuwpakket in december.

Territoriale paartjes *Kuifleeuweriken* waren in 2011 alleen nog aanwezig in 's-Hertogenbosch NB en bij Venlo L. Een dieptepunt na een duizelingwekkende afname vanaf 1975, toen er ondanks enige afname nog minstens 3000 paartjes in ons land nestelden. *Oeverzwaluwen* bereikten een prima stand in 2011, net als andere soorten die in de Sahel overwinteren. De 33 000-38 000 paren betekenen het op één na hoogst bekende aantal van de afgelopen halve eeuw. Het aandeel vogels nestelend in min of meer natuurlijke locaties stijgt, mede door maatregelen om sommige rivieroeveren een natuurlijker aanzien te geven. Daarentegen neemt het aandeel in gronddepots af, waarbij meespeelt dat bouwactiviteiten door de economische crisis inzakken. Bovendien ne-

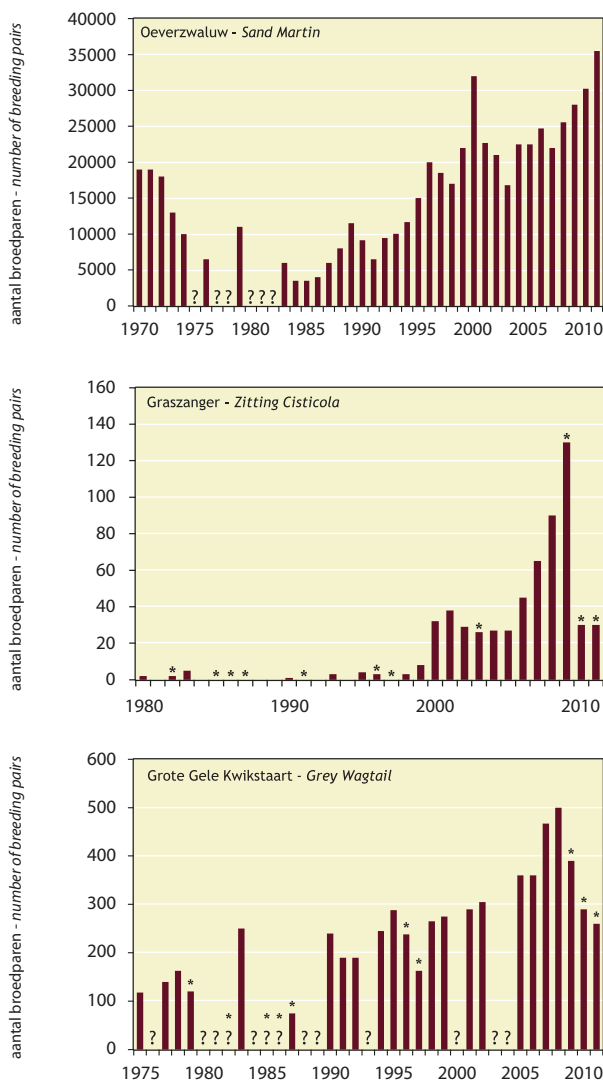
men sommige uitvoerders maatregelen om te voorkomen dat de strikt beschermde Oeverzwaluwen zich vestigen en werkzaamheden stil komen te liggen. Ook *Huiszwaluwen* floreerden in beide jaren. Bij deze soort, die dieper in Afrika overwintert, heeft dat echter niets van doen met neerslag in de Sahel, maar vormt het onderdeel van een licht herstel sinds de eeuwwisseling. Onverwacht, aangezien de soort in het laatste kwart van de 20^e eeuw fors in aantal achteruitging.

Een integrale kartering van de Biesbosch bracht in 2010 liefst 312 territoria van *Cetti's Zangers* in beeld (Slaterus *et al.* 2011). Daarmee bleek de soort hier nog talrijker dan al werd vermoed op grond van eerdere steekproeven. In 2011 bleef de stand hier op het hoge peil, zodat de vogels de koude en sneeuwrijke decembermaand blijkbaar goed doorkwamen. Buiten de Biesbosch bleven de meldingen voornamelijk beperkt tot de noordelijke Delta.

In de winter van 2010/11 beleefde West-Europa de grootste bekende invasie van *Witkopstaartmezen* (van Bemmelen *et al.* 2012). Op vijf plekken volgden in 2011 waarnemingen van broedende Witkopstaartmezen (deels mengparen met Staartmees), althans voor zover dat uit fotomateriaal of andere documentatie was af te leiden. Een bijzondere exoot is de *Bruinkopdiksnavelmees*, die vermoedelijk al sinds 1997 in de omgeving van Weert L verblijft maar pas recent op grond van foto's en geluidsopnamen met zekerheid werd gedetermineerd (Lensink *et al.* 2013). In de onderzoeksjaren werden groepjes tot 10 vogels gezien en vond in ieder geval in 2011 een succesvol broedgeval plaats.

In beide jaren waren op enkele locaties zingende *Orpheus-spotvogels* aanwezig, waaronder een alarmerende vogel bij Oud-Valkenburg L. Hoewel het aantal territoria sinds de eeuwwisseling wat toeneemt, blijft de soort zeldzaam. Met een broedpopulatie van 2100 paren in Wallonië, net ten zuiden van Limburg, zou een wat talrijker optreden verwacht mogen worden. De *Grote Karekiet* kende een licht herstel na enkele slechte jaren. De nog geen 200 paren huizen echter voor het overgrote deel in slechts enkele gebieden, met name de noordelijke Randmeren en oostelijke Vechtplassen. Aan de toename van de *Graszanger* kwam een einde door de koude winter van 2009/10. Het aantal territoria zakte van 70-110 naar 20-40, rekening houdend met onvolledige inventarisatie van Saeftinghe ZI, het belangrijkste broedgebied. Daarmee bleek de soort wintergevoeliger dan de eveneens vanuit het zuiden opgerukte Cetti's Zanger. De koudeperiode in december 2010 had geen verdere afname tot gevolg. Graszangers worden buiten Zeeland amper vastgesteld en daarom is een zeker broedgeval – lastig aan te tonen bij deze soort, in dit geval door voedseltransport – in 2011 bij Maas-luis ZH vermeldenswaard.

De verspreiding van de *Kortsnavelboomkruiper* werd vooral in 2010 goed in kaart gebracht. In dat jaar karteerden medewerkers van de Provincie Limburg het kerngebied in

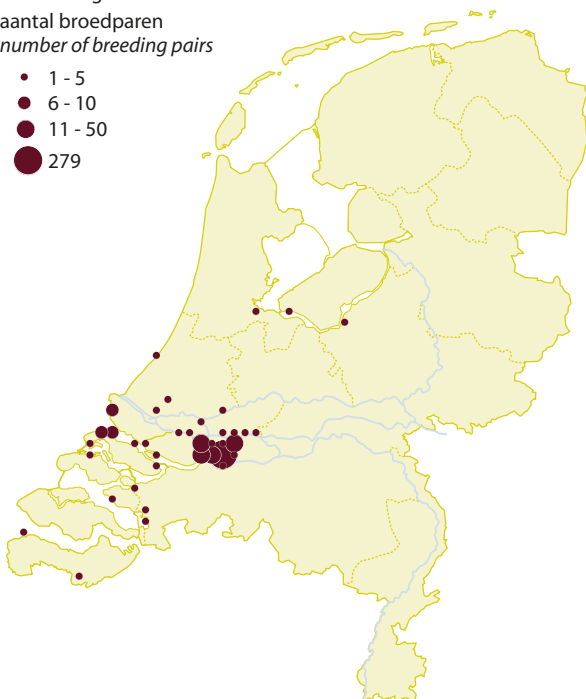
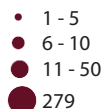
Figuur 9. Trend in aantal broedparen van Oeverzwaluw, Graszanger en Grote Gele Kwikstaart (* jaren volgend op koudere winter). *Trend in number of breeding pairs of Sand Martin, Zitting Cisticola and Grey Wagtail (* after severe/cold winter).*

het uiterste zuidoosten van Limburg. De soort blijkt hier nog steeds licht toe te nemen en wordt ook in het midden en noorden van de provincie mondjesmaat vastgesteld (Bakhuizen *et al.* 2011). Elders in het land lijken kleine aantallen zich 'definitief' te hebben gevestigd in Westerwolde Gr, Twente Ov, de Achterhoek Gl, het Montferland Gl en Rijk van Nijmegen Gl. Territoria bij Hoog-Buurlo en Bennekom suggereren dat deze onopvallende soort ook op de Veluwe spaarzaam voorkomt.

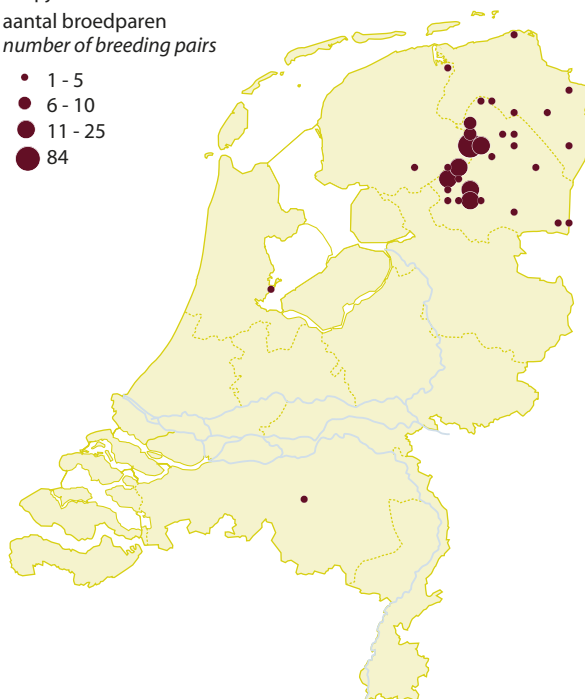
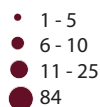
Lijsters tot en met gorzen

Het lijkt een kwestie van tijd voordat de *Kramsvogel* als broedvogel verdwijnt. Zelfs Zuid-Limburg, waar midden jaren tachtig rond 600 paren huisden, leverde maar een dozijn

Cetti's Zanger - Cetti's Warbler
aantal broedparen
number of breeding pairs

Paapje - Whinchat
aantal broedparen
number of breeding pairs

Figuur 10. Broedvogelverspreiding in 2011 van Cetti's Zanger en Paapje. *Breeding distribution in 2011 of Cetti's Warbler and Whinchat.*

paren op bij vrij uitgebreid onderzoek in 2010 (Bakhuizen *et al.* 2011). Meldingen elders worden steeds schaarser. In Wallonië (België; Jacob *et al.* 2010) en Noordrijn-Westfalen (Duitsland; Grüneberg *et al.* 2013) zijn aantallen en verspreiding weliswaar ingekrompen, maar zijn nog forse broedpopulaties aanwezig.

Paapjes deden het redelijk in beide jaren. Ze handhaven zich goed in het noordoosten van het land, maar zijn elders uitermate zeldzaam geworden. In het verreweg belangrijkste gebied, het Fochteloërveen Fr/Dr, werden 118 resp. 106 paren geteld in 2010-11. Dat is ruim een derde van de landelijke stand. Ook het aantal *Tapuiten* bleef stabiel met een lichte tendens tot herstel. De verspreiding bleef nagenoeg beperkt tot de duinstrook tussen Wijk aan Zee en Den Helder NH, enkele Waddeneilanden en het Drents-Friese Wold, met name het Aekingerzand. De vooruitzichten voor deze laatste populatie, de enige binnenlandse van noemenswaardige omvang, zijn niet goed. Veel nesten worden gepredeerd en het aantal beschikbare nestplekken neemt af (S. Waasdorp, Stichting Bargerveen).

Een landdekkend overzicht van broedende *Engelse Kwikstaarten* zal moeten wachten tot de afronding van de nieuwe vogelatlas van Sovon (veldwerk broedseizoenen 2013-15). De 10-12 paren die in de onderzoeksjaren in kaart werden gebracht, zijn zeker niet volledig. Er zijn echter sterke aanwijzingen dat de soort afneemt. In de bollenstreek bij Noordwijk ZH, altijd een zwaartepunt binnen de verspreiding, wer-

den 73 paren geteld in 1973, 48 in 1984-88 en 12 in 2003-07. De afname zou eerder te maken hebben met de afnemende bronpopulatie op de Britse Eilanden dan met lokale habitatveranderingen (van Dijk *et al.* 2011).

Het broedgeval van een *Citroenkwikstaart* in 2011 bij Zee-wolde FI was een regelrechte sensatie. Een mannetje was gepaard met een vrouwtje Gele Kwikstaart *Motacilla flava* en bracht ten minste drie jongen groot. Dit eerste broedgeval voor ons land past in de westwaartse uitbreiding van deze oostelijke soort, waarbij mengparen eerder regel zijn dan uitzondering in de westelijke periferie van het uitbreidingsgebied (Draaijer & Slaterus 2012). Ook bij broedgevallen van *Rouwkwikstaarten* betreft het vaak mengparen, in dit geval met Witte Kwikstaart *Motacilla alba*. Bij de gevallen in 2010-11 waarbij beide partners goed bekeken werden ging het zeven maal om een mengpaar en slechts twee maal om een ongemengd paar. De stand van de *Grote Gele Kwikstaart* nam opnieuw af in de kerngebieden Twente en Limburg, minder sterk echter in de Achterhoek. Landelijk halveerden de aantallen in drie jaar tijd, wat de vorstgevoeligheid van deze soort illustreert. Gezien deze malaise valt het nog alleszins mee dat er ook buiten de kerngebieden broedparen werden aangetroffen, zoals in 2011 bij Ter Apel Gr, Zwolle Ov en Veenendaal Ut.

De populatie *Europese Kanaries* is vermoedelijk op het laagste niveau sinds 1970. De resterende broedgebieden in Limburg en Gelderland lopen leeg, op de omgeving van

Venlo L na. Hier zit nog een dozijn broedparen, een aanzienlijk deel van de Nederlandse broedpopulatie. Ook in Walonië (België) neemt de stand zienderogen af en krimpt de verspreiding in zuidoostelijke richting. Dit wordt geweten aan verminderde instroom van broedvogels vanuit Frankrijk (populatie gehalveerd sinds eind jaren tachtig) en habitatveranderingen in de eigen regio, waaronder het verdwijnen of degraderen van onkruidrijke veldjes in stedelijk gebied (Jacob *et al.* 2010). De 6-7 jaarlijks gevonden territoria van *Roodmussen* betekenen een stabilisering op laag niveau van deze soort. Alle gevallen stammen uit de kuststrook. Voor de *Grauwe Gors* leek het doek in 2010 bijna gevallen met alleen territoria bij Brakel Gl en Sibbe L. Tegen de verwachting in doken er in Groningen acht territoria op, waarbij in minstens vijf gevallen aanwijzingen voor nesten bestonden. De plotselinge vestiging kan verband houden met achterblijvende overwinteraars die waren aangetrokken door speciale wintervoedselveldjes. Ook de opkomst van korrelmaïs kan, als zulke velden niet worden geploegd, de voedselsituatie verbeteren (Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief).

DANKWOORD

Dat we in ons land goed op de hoogte zijn van de ontwikkelingen bij broedvogels, is in hoge mate te danken aan de voorbeeldige inzet van talloze vogelaars. In de jaarrapporten worden hun namen vermeld. Een speciaal woord van dank aan de Districtscoördinatoren in 2010-11: J.J. Bakhuizen, L. Ballering, P.Y. Bergkamp, D. Buisman, R.J. Buijs, M. Buns-koek, J. van Diermen, L. Dijkse, I. Hagens, R. Heemskerk, H. Hollander, B. Hulsebos, R. Kleefstra, M. Klootwijk, G. Lamers, P. Leemreize, W. Poelmans, J. Postma, A. Stip, W. Stoopendaal, G. Tamminga, R. Terlouw, S. Terlouw, J. Tjoelker, H.P. Uebel-gün, B. Versluijs, E. de Visser en I. Wesseling. Deze samenvatting van de jaarrapporten werd verzorgd door Fred Hustings met een bijdrage van Kees Koffijberg. Lara Marx verzorgde de figuren voor dit artikel. Ruud Vlek gaf commentaar op een eerdere versie.

Peter de Boer

Jonge Zeearend op het nest (6 juni 2011, Lauwersmeer). *Young of White-tailed Eagle in nest.*

LITERATUUR

- de Baerdmaker A. & O. Klaassen 2012. Huiskraaien in Hoek van Holland: is de groei eruit? *Straatgras* 24(4): 78-79.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & G. Lamers 2011. Zeldzame broedvogels in Limburg in 2010. *Limburgse Vogels* 21: 69-78.
- Beemster N., F.E. de Roder, F. Hoekema & R.G.M. van der Hut 2012. Broedvogels in de moeraszone van de Oostvaardersplassen in 2005-2011 met een overzicht van langjarige ontwikkelingen. A&W-rapport 1702. Altenburg & Wymenga, Feanwâlden.
- van Bemmelen R.S.A., A.H.V. Eggenhuizen & W. Faveyts 2012. Invasion of White-headed Long-tailed Tits in the Netherlands in 2010-11: progression, numbers and distribution. *Dutch Birding* 34: 137-150.
- Boele A. 2012. De Steltkluut als broedvogel in Nederland in 1990-2011. *Limosa* 85: 68-72.
- Boele A., A.J. van Dijk, F. Hustings, J. van Bruggen, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & C.L. Plate 2011. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2008 en 2009. *Limosa* 84: 61-81.
- Boele A., J. van Bruggen, A.J. van Dijk, F. Hustings, J.W. Vergeer, L. Baltering & C.L. Plate 2012. Broedvogels in Nederland in 2010. Sovon-monitoringsrapport 2012/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boele A., J. van Bruggen, A.J. van Dijk, F. Hustings, J.W. Vergeer & C.L. Plate 2013. Broedvogels in Nederland in 2011. Sovon-monitoringsrapport 2013/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boudewijn T., P. Stroeken & R. van Harxen 2011. Reproductie van de Steenuil in Nederland in 2010. *Uilen* 2011(2): 56-61.
- van Bruggen J., A. van Kleunen, L. van den Bremer & H. Castelijns 2011. 2010: Jaar van de Bruine Kiekendief. *Limosa* 84: 135-139.
- Calbrade N.A., C.A. Holt, G.E. Austin, H.J. Mellan, R.D. Heran, D.A. Stroud, S.R. Wotton & A.J. Musgrove 2010. Waterbirds in the UK 2008/09; the Wetland Bird Survey. BTO/ RSPB/ JNCC/ WWT, Thetford.
- Camphuysen C.J. & A. Gronert 2012. Apparent survival and fecundity of sympatric Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls with contrasting population trends. *Ardea* 100: 113-122.
- van Dijk A.J. 2011. Verrassingen bij broedende Drentse Zwaan *Cygnus cygnus* in 2011. *Drentse Vogels* 25: 20-25.
- van Dijk A.J. & A. Boele 2011. Handleiding Sovon Broedvogelonderzoek. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Dijk A.J., F. Hustings, A. Boele, K. Koffijberg, D. Zoetebier & C.L. Plate 2010. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2006 en 2007. *Limosa* 83: 1-20.
- van Dijk A.J., M. Noback, G. Troost, J.W. Vergeer, H. Sierdsema & C. van Turnhout 2013. De introductie van Autocluster in het Broedvogel Monitoring Project. *Limosa* 86: 94-102.
- van Dijk J., P.J. Spierenburg & H.J. van Stijn 2011. Tussen tulpen en de zee. Vogels van de Duin- en Bollenstreek. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.
- Dommerholt G.J.G. 2011. Het Korhoen, een machtige vogel gaat ten onder. *Vogels in Overijssel* 10: 22-31.
- Draaijer L. & R. Slaterus 2012. Gemengd broedgeval van Citroenkwikstaart en Gele Kwikstaart bij Zeewolde in 2011. *Dutch Birding* 34: 85-91.
- Dubois P.J. 2012. Les populations d'oiseaux allochtones en France en 2011 (2e enquête nationale). *Ornithos* 19: 225-250.
- Dubois P.J., P. le Maréchal, G. Olioso & P. Yésou 2008. *Nouvel inventaire des oiseaux de France*. Delachaux & Niestlé, Paris.
- Geelhoed S., R. van Bemmelen, G. Keijl, M. Leopold & H. Verdaat 2011. Nieuwe kolonie Drieteenmeeuwen *Rissa tridactyla* in zuidelijke Noordzee. *Sula* 24: 27-30.
- van Geneijgen P. 2012. Eerste broedsel in een boom van Slechtvalken *Falco peregrinus* in Nederland in het post-DDT tijdperk. *De Takkeling* 20: 76-84.
- Grüneberg C., S.R. Sudmann, J. Weiss, M. Jöbges, H. König, V. Laske, M. Schmitz & A. Skibbe 2013. Die Brutvögel Nordrhein-Westfalens. NWO & LANUV, LWL-Museum für Naturkunde, Münster.
- Hornman M. 2012. Rosse stekelstaarten in Nederland en Europa. *Kijk op Exoten*, juni 2012: 2.
- Insen F. 1991. Karaktergetallen van de winters vanaf 1706. *Zenit* 18: 313-315.
- Jacob J.-P., C. Dehem, A. Burnel, J.-L. Dambiermont, M. Fasol, T. Kinet, D. van der Elst & J.-Y. Paquet 2010. Atlas des oiseaux nicheurs de Wallonie 2001-2007. Serie Faune-Flore-Habitats 5. Aves et Région Wallonne, Gembloux.
- JMBB 2012. Trends for breeding birds in the Wadden Sea 1991-2008. www.waddensea-secretariat.org, Wilhelmshaven.
- de Jong J. 2012. Lichte stijging van het aantal broedparen in 2011. *Nieuwsbrief Uilen* 2012: 3-4.
- Klaassen O. 2012. De toename van overwinterende Grote Zilverreigers in Nederland aan de hand van dagtellingen en slaapplaatsstellingen. *Limosa* 85: 82-90.
- van Kleunen A., K. Koffijberg, J. Nienhuis, P. de Boer, C.J. Smit, K. Oosterbeek & M. van Roomen 2012. Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2009 en 2010. Sovon-rapport 2012/49, IMARES-rapport Co42. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen, IMARES, Texel & WOT/Alterra, Wageningen.
- Koks B., M. Postma & O. Vlaanderen 2011. Jaarverslag Grauwe Kiekendief. Broedseizoen en bescherming 2010 en 2011. Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief, Winschoten.
- van der Kooij H. 2012. De broedseizoenen 2009 en 2010 van de Purperreiger in Nederland. *Het Vogeljaar* 60: 21-28.
- Lensink R., G. Ottens & T. van der Have 2013. Vreemde vogels in de Nederlandse vogelbevolking: een verhaal van vestiging en uitbreiding. *Limosa* 86: 49-67.
- Lok T. 2013. Spoonbills as a model system: a demographic cost-benefit analysis of differential migration. Proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen.
- Slaterus R., V. de Boer & T. Muusse 2011. Broedvogels van Nationaal Park de Biesbosch in 2010. Sovon-inventarisatierapport 2011/08. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Strien A. & J. Pannekoek 1999. Missen is gissen. Ontbrekende tellingen in vogelmeetnetten. *Limosa* 72: 49-54.
- Strucker R.C.W., M.J.S. Hoekstein & P.A. Wolf 2012. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2011. Rapport Rijkswaterstaat Waterdienst BM 12.22 / Delta Project Management, Culemborg / Vlissingen.
- Sudfeldt C., R. Dröschmeister, T. Langemag & J. Wahl 2010. *Vögel in Deutschland – 2010*. DDA, BfN, LAG VSW, Münster.
- Wassink G. 2012. Nestplaatskeuze van Oehoes (*Bubo bubo*) in het grensgebied van Nederland en Duitsland. *Jaarboek 2012, Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek, Winterswijk*, pp. 67-81.
- Zwarts L., R.G. Bijlsma, J. van der Kamp & E. Wymenga 2009. Living on the edge: Birds and wetlands in a changing Sahel. KNNV, Zeist.

Arjan Boele, Fred Hustings, Joost van Bruggen, Arend van Dijk & Jan-Willem Vergeer, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Postbus 6521, 6503 GA Nijmegen; arjan.boele@sovon.nl

Calijn Plate, Centraal Bureau voor de Statistiek, Postbus 24500, 2490 HA Den Haag.

Rare and colonial breeding birds in The Netherlands in 2010-2011

This paper reports on populations of rare and colonial breeding birds in The Netherlands in 2010 and 2011. The data were derived from a national monitoring scheme for 17 colonial species and c. 100 scarce or rare breeding birds, carried out in The Netherlands since at least 1992. Fieldwork is conducted using standardized methods, among which a new software application for aggregating the daily records submitted by observers into territories (Autocluster). For some species the data represent complete national censuses, for others only key sites (including all Natura 2000 sites) are covered (see Tab. 1). The counts are part of a governmental ecological monitoring network and are coordinated by Sovon Dutch Center for Field Ornithology, in close collaboration with Statistics Netherlands (CBS; trend analyses) and species' experts and working groups. Fieldwork is mainly conducted by dedicated volunteers and staff of nature conservation agencies. Counts in the Wadden Sea are part of the Trilateral Monitoring and Assessment Program (TMAP).

Table 1 summarises numbers and trends. The breeding seasons of 2010 and 2011 were preceded by winters with cold spells and extensive snow cover, particularly 2009/10. These and the previous rather cold winter of 2008/09 had a clear negative impact on numbers and distribution of some species, notably Little Egret (-77% from 2008 to 2010, but slight recovery in 2011), Grey Heron (-20%), Common Kingfisher (-50%), Zitting Cisticola (-50%) and Grey Wagtail (-50%). Contrary to expectation, populations of Eurasian Bittern, Barn Owl, Little Owl and Cetti's Warbler did not decline after these winters.

Compared to previous reports, the expansion of thriving (or recovering) species like Little Bittern, Purple Heron, White Stork, Eurasian Spoonbill, White-tailed Eagle, Montagu's Harrier, Peregrine Falcon, Common Crane, Eurasian Eagle

Owl, European Nightjar, Middle Spotted Woodpecker, Red-backed Shrike and Eurasian Treecreeper (subsp. *macrodactyla*) continued in 2010-11. Great White Egret, rapidly increasing in numbers in the non-breeding period, still shows little expansion as a breeding bird. Also the settlement of Boreal Owl in 2008-09 did not last; despite extensive nocturnal searches only solitary males were recorded. Further highlights in 2010-11 included breeding Whooper Swan (1 pair), Ferruginous Duck (3 in 2010), Smew (1-4, possibly escaped birds but no signs of captivity), Atlantic Great Cormorant *P. c. carbo* (5-6), Black Kite (1-2), Baillon's Crake (7-9), Black-legged Kittiwake (new settlement on a platform in the Dutch North Sea, where coverage incomplete), Little Gull (1), Eurasian Hoopoe (1 territory) and Citrine Wagtail (successful, male paired with Blue-headed Wagtail). Melodious Warbler still remains a rare breeder, confined to the southern fringes of the country. For the first time since years, a fairly complete census of Bearded Reedling resulted in a national population estimate of 1500-1700 pairs in 2010 (in 2011 declining to 800-1000).

Compared to these increasing or accidental breeders, there is a wide range of species that have suffered declines in the past decade(s), and did not show any sign of recovery in 2010-11. Examples are Black Grouse (4 males in 2011), Hen Harrier (20-25 pairs), Pied Avocet, Kentish Plover, Black-headed Gull, Short-eared Owl and Eurasian Wryneck. Ruff, Crested Lark and Corn Bunting are on the verge of disappearance from The Netherlands. Northern Wheatear stabilised at a low level after a long-term decline. Among non-native species, the increase of Ruddy Duck has stopped and African Sacred Ibis disappeared as a breeding bird as free living individuals were caught. Only few confirmed breeding House Crow were reported (population 29 individuals in January 2011).